

A lakossági megtakarítások mértéke, formái és becslések a regionális eloszlásáról – előrejelzések 2010-2012-re

2009. évi tanulmány frissítése

Készült a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt. és a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány között létrejött kutatási támogatási szerződés keretében

Készítette: Matheika Zoltán
Nagy Katalin

2010. október

KOPINT
Konjunktúra Kutatási Alapítvány.
1065 Budapest, Nagymező utca 37-39..
Telefon: 309-2644, Fax: 309-2647
E-mail: katalin.nagy@kopint-tarki.hu
www.kopintalapitvany.hu

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
Összefoglalás.....	8
1. A magánfogyasztás és megtakarítás előrejelzése 2011-ig.....	12
1.1. Prognózis és kimenetel 2009-ben.....	12
1.1.1. Jövedelem.....	12
1.1.2. Fogyasztási kiadások és megtakarítás.....	13
1.2. A jövedelmekre és a felhasználásra vonatkozó prognózis 2010-re és 2011-re.....	14
1.3. A bruttó megtakarítások szerkezete.....	20
2. A regionális különbségek becslése a jövedelmek és a megtakarítások vonatkozásában.....	22
2.1. Növekedési és foglalkoztatási regionális különbségek.....	22
2.2. Területi jövedelmi különbségek.....	25
2.3. A jövedelemeltitkolás becsült területi különbségei.....	28
2.4. A számított regionális jövedelmi adatok alapján készített regionális megtakarítási becslés.....	29

Bevezetés

Az alábbi tanulmány egy tavaly megkezdett kutatás folytatása, amely meglehetősen ambiciózus célt, a háztartási bruttó megtakarítások *régióenkénti* alakulásának becslését tűzte ki célul. Magyarországi megtakarítások vonatkozásában hasonló kutatás még nem készült, a módszer tehát teljességgel új.

A kutatás két fő blokkra bontható: *az első* a pénzügyi bruttó megtakarítások teljes összegének országos szintű becslése – vagyis az azt befolyásoló tényezők feltárása – illetőleg a megtakarítások szerkezetének nemzetgazdasági szintű becslése volt. A második blokk a nemzetgazdasági becslés regionális „szétbecslése” volt – ez utóbbinak a véghezvitele igényelt leginkább innovatív megoldásokat.

Az első kutatási blokk tudományos jellegzetessége, hogy olyan konzisztens előrejelzésen alapul, amely szinte valamennyi makrogazdasági paraméter és indikátor figyelembe vételét és prognózisát teszi szükségessé.

A módszertan alapját két összefüggés alkotja. Az egyik a nettó megtakarítás és a rendelkezésre álló jövedelem közti összefüggés:

$$PDI = C + S + I \quad (1)$$

ahol

PDI: a háztartások számára rendelkezésre álló nominális pénzjövedelem

C: fogyasztási kiadások

S: nettó megtakarítás (nettó hitelnyújtás)

I: felhalmozás (beruházás), elsősorban lakásépítés.

A másik pedig a nettó és bruttó megtakarítás közti összefüggés:

$$S = B_S - HITEL \quad (2)$$

Ahol:

B_S: a háztartások folyó (rendelkezésre álló) pénzjövedelméből megtakarított összeg, az ún. bruttó megtakarítás

HITEL: a háztartások hitelfelvételi egyenlege.

Az *első kutatási blokk* keretében tehát *egyrészt* magának a PDI-nek, tehát a háztartások pénzjövedelmének a várható nagyságát kellett előre jelezni, *másrészt* arra a kérdésre kellett választ találni, hogy hogyan alakulnak az arányok a jövedelem fentebb említett három felhasználási módja között, *harmadszor* azokat a tényezőket kutattuk, amelyek a nettó megtakarítás két komplementer összetevője közti eltolódásokat mozgatják.

Ami az *első* részfeladatot illeti, az összefüggés a jövedelmek keletkezése oldalán így írható le:

$$PDI = BN_COMP + FTRAN + NPI + OPI - PTAX \quad (3)$$

ahol PDI: a háztartások rendelkezésére álló nominális jövedelem

BN_COMP: a háztartások bruttó nominális keresete

FTRAN: a háztartásoknak utalt pénzügyi transzferek

NPI: tulajdonosi (pl. kamat-) jövedelmek egyenlege

OPI: egyéb kapott jövedelmek, elsősorban a háztartások vállalkozási jövedelmei

PTAX: személyi jövedelemadó és járulékok

A jövedelem várható nagyságának megállapításához a fenti jövedelmi komponensek alakulását becsültük – természetesen annak a figyelembe vételével, hogy az eltérő komponensek nem ugyanazoktól a tényezőktől függenek. Így például a nemzetgazdasági bruttó keresetek dinamikája – kis egyszerűsítéssel – két komponens (állami szféra és versenyszféra keresetei) alakulásától, illetőleg e komponensek arányától függenek, és a két komponens dinamikáját magát is jelentős mértékben eltérő tényezők, illetve a gazdasági környezet más-más mozzanataival kapcsolatos várakozások mozgatják.

Az első kutatási blokk *második részfeladata* a rendelkezésre álló jövedelem különféle felhasználási módozatai között fennálló „erőviszonyok” várható elmozdulásainak a vizsgálata volt. E komponensek – mindenekelőtt pedig a fogyasztás és a másik két felhasználási mód – közti mindenkori választásról, e választás szempontjairól számos elméleti hipotézis létezik; kutatásunk annak megállapítására irányult e ponton, hogy a vizsgált időszakban a magyar háztartások viselkedésének magyarázata szempontjából mely hipotézisek tekinthetők relevánsnak.

Az első kutatási blokk *harmadik részfeladata* a nettó és a bruttó megtakarítások relatív viszonyának várható alakulására vonatkozó hipotézis felállítása volt – e viszony az elmúlt évek során igen turbulens mozgásokat produkált, a jövőbeli alakulás becsléséhez mindenekelőtt a hitelkeresletet és -kínálatot befolyásoló tényezők differenciált vizsgálatát kellett elvégeznünk.

Az első kutatási blokk eredményeképpen tehát szert tettünk egy becslésre arról, hogy a vizsgált időszakban hogyan alakul a háztartások összjövedelme, és ennek évről évre mekkora része fordítódik a bruttó megtakarítás-állomány növelésére.

A ***második kutatási blokk*** – a bruttó megtakarítások regionális megoszlásának alakulásával kapcsolatos prognózis – elkészítéséhez ki kellett alakítani egy módszertant annak megbecsléséhez, hogy a megtakarítások regionális „szétbecsléséhez” a létező regionális adatok közül melyeket használjuk fel, és közülük melyeket használjuk *elsődleges* viszonyítási alapként, és melyeket korrekciós tényezőként. Végül egy *többlépcsős becslési módszer* született, amely az alapvető viszonyítási pontot (az SZJA-alapot képező háztartási jövedelmekkel kapcsolatos APEH-adatok alapján képzett első becslést a jövedelmek regionális megoszlásáról) többszörösen korrigáltuk:

- *először* a jövedelemeltitkolás *regionális* mértékeire vonatkozó újkeletű becslésnek a számításainkba való beépítésével, aminek révén a regionális jövedelem-eloszlásról – azaz közvetve a megtakarítások regionális megoszlásáról – nyertünk differenciáltabb képet;
- *másodszor* az egyes *megtakarítási* formák egyes régiókra jellemző elterjedtségével

kapcsolatos felmérés eredményeinek figyelembe vételével, aminek köszönhetően bizonyos mértékig a megtakarítási formák egyes régiókban eltérő jelentőségét is sikerült érzékeltetni becslésünkben.

Összefoglalás

Tavalyi tanulmányunkban **2009-re** a reálkeresetek számottevő visszaesését prognosztizáltuk. A várt visszaesés be is következett, ugyanakkor annak mértéke valamivel nagyobb lett az általunk tavaly vártnál. Az eltérés a prognózis és a kimenetel között a költségvetési szférában volt a nagyobb, főként a nem rendszeres kereseti elemeknél végbemenő különösen drasztikus szűkülés miatt. Összességében a nettó reálkeresetek esése (2,4%) kicsit több mint fél százalékponttal haladta meg a prognózisunkban jelzett értéket. A 2009. évi adókönyvtésnek a nettó bérekre gyakorolt hatását viszonylag pontosan becsültük. Az alkalmazotti létszámnak és az átlagos reálkereseteknek a korábban vártnál erőteljesebb visszaesése következtében a háztartások összes reáljövedelmének a csökkenése is nagy valószínűséggel a vártnál jelentősebb volt, s elérhette akár az 5,5%-ot is. A jövedelemhez hasonlóan a fogyasztási kiadások volumenének dinamikája (-7,6%) kb. másfél százalékponttal kedvezőtlenebb volt a prognosztizáltnál.

Nettó megtakarítási prognózisunk viszonylag pontosnak bizonyult, nem csak a növekedés tényét, hanem nagyjából annak mértékét illetően is. Ugyanakkor a nettó megtakarítás mindkét összetevőjét illetően túlságosan optimisták voltunk. A *bruttó megtakarítások* értéke még az általunk vártnál is erőteljesebben zuhant tavaly, következésképpen a hitelfelvételi aktivitás hanyatlása is drasztikusabb volt.

2010-ben a jövedelmi viszonyok csak csekély mértékben javulnak, hasonlóan az általános gazdasági környezettel. Mégpedig annak ellenére, hogy a reálkereset-tömeg növekedése túlmegy a jelképes mértéken. A *versenyszférában* éves átlagban számottevő, 4%-ot közelítő bruttó növekedés várható. A *költségvetési* szférában viszont csökkennek a bérek – a bérstop, valamint az alapbéren/alapilletményen felüli kereseti elemeknél foganatosított drasztikus lefaragások és a közmunkában foglalkoztatottak számának további emelkedéséből adódó statisztikai hatás miatt. Az év elejétől hatályos adóteher-csökkentés mindkét szektorban jelentősen megemeli a nettó keresetek dinamikáját a bruttóéhoz képest. Mindez nagyjából 7,5%-os nettó nominális keresetnövekedést, illetőleg 2,5% körüli nettó reálkereset-növekedést jelent az idén a nemzetgazdaság egészét illetően. Mivel az alkalmazotti létszám 0,5-1%-kal nő az idén, a reálkereset-tömeg az átlagos reálkereseteknél nagyobb mértékben, több mint 3,5%-kal nőhet az idén.

Ám a jelek szerint ez a növekedés sem garantálja, hogy a háztartások összesített pénzjövedelmének reálértéke is számottevően bővüljön az idén. A többi jövedelelem esetében ugyanis a reálérték várhatóan stagnál, vagy csökken, így például a második legnagyobb jövedelelem – a *társadalmi jövedelmek* – esetében pedig a nominálisan vett stagnálás sem irreális. Ennek fényében a háztartások összes reáljövedelmének 1%-nál kisebb mértékű növekedése várható.

Ilyen lanya dinamika mellett eleve nem volt várható, hogy a háztartások fogyasztással kapcsolatos viselkedésében jelentős változás menjen végbe. Az első félévben folytatódó drasztikus volumencsökkenés után a fogyasztási kiadások esésének a jelek szerint vége szakadt a második félévben, ám az év egészét tekintve a fogyasztási kiadások volumene tovább csökken, várhatóan 2-2,5%-kal.

A reál-pénzjövedelmek minimális növekedése és a fogyasztási kiadások egyidejű volumencsökkenése mellett **a nettó pénzügyi megtakarítás idén is szükségképpen nőni fog**, méghozzá

a korábban feltételezettnél drasztikusabb mértékben. Kérdés, hogy a háztartások nettó pénzügyi pozíciójának javulásához az idén hozzájárul-e végre a bruttó megtakarítások valamelyes élénkülése (amint azt korábban is feltételeztük), vagy továbbra is csak a hitelállomány leépítésére irányuló erőfeszítések alapozzák meg a nettó pénzügyi megtakarítások növekedését. Az első három negyedév összesített adatai alapján ma már biztosra vehető, hogy a bruttó megtakarítások az idén valamelyest nőni fognak – a mérték viszont bizonytalan. Figyelembe kell venni, hogy a háztartások egy számottevő hányadának a pénzügyi helyzete továbbra is romlik – az ő számukra a pénzügyi pozíció javítása egyértelműen az adósságleépítést, nem pedig a bruttó pénzügyi vagyon növelését jelenti.

A hitelfelvételek újraéledésére még annyi jelet sem észlelhetünk, mint a bruttó megtakarításokéra. Mostanra biztosra vehető, hogy a hitelfelvételi egyenleg negatív mérlege 2010-ben túltesz a 2009. évin, és az is igen optimista feltevésnek minősíthető, hogy a második félévben pozitív lesz a hitelfelvételi egyenleg. Tehát a háztartások nettó finanszírozási képességének az idei évre várható jelentős javulása ismét csak sokkal inkább a hitelfelvételi aktivitás visszaesésének, mint a megtakarítási aktivitás megélénkülésének lesz betudható.

2011-ben a gazdasági növekedés újraindulását (a növekedési ütem 3%-osra gyorsulását) feltételezzük. Ez a háztartások jövedelmi viszonyaira is kedvezően hat, de a hatás mérsékelt marad. A meghirdetett adócsomag ugyan átlagban kedvezően hat a nettó jövedelmekre, de a munkáltatók várhatóan ennek tudatában a korábban vártnál kisebb mértékben emelik a bruttó béreket. Feltételezésünk szerint a pénzjövedelmek reálértéke közel 2,5%-kal, a fogyasztási kiadások volumene egyaránt valamivel több, mint 2%-kal nő jövőre. A háztartások bruttó megtakarításainak regisztrált értékét negatívan befolyásolja a kötelező nyugdíjpénztári befizetések átirányítása az állami nyugdíjrendszerbe, noha egyébiránt a háztartások megtakarítási aktivitásának a további érezhető élénkülése várható.

2012-ben várakozásunk szerint folytatódik a gazdasági növekedés, üteme kissé meghaladhatja a 2011. évit. 2012-ben a leszállított vállalati nyereségadó-kulcs és a válságadók egy részének kifutása együttesen élénkítően hathat a vállalati beruházásokra és ezen keresztül a foglalkoztatásra. Az effektív adóteher tovább csökken a fél-szuperbruttó adóalapra való áttérésnek köszönhetően. A háztartási reáljövedelmek növekedésének az üteme így elérheti a 3%-ot is, és ez a fogyasztási kiadások volumenének a dinamikáját is 2,5% fölé emelheti. A háztartások megtakarítási hajlandósága valamelyest tovább javul, de a regisztrált emelkedés mértéke kérdéses – nem utolsósorban mivel bizonytalan, hogy hányan lépnek át az állami nyugdíjrendszerbe.

A háztartások nettó pénzjövdelmének felhasználása

	2009 (tény)	2010 (progn.)	2011 (progn.)	2012 (progn.)
Nettó pénzjövdelem, md ft*	14 915	15 760	16 650	17 580
Tőketranszfer és magánnyugdíj-korrekció, md ft*	313	270	70	230**
Fogyasztási kiadások volumenindexe (%)	-7,6	-2,2	2,0	2,6
Fogyasztási kiadások, nominális index, (%)	-3,7	2,5	5,4	5,2
Fogyasztási kiadások, md ft	13 409	13 750	14 490	15240
Felhalmozás, md ft*	915	730	730	780
Nettó finanszírozási képesség (MNB), md ft	904	1 550	1 500	1790**
Nettó pénzügyi megtakarítási ráta, a GDP %-ában	3,5	5,6	4,9	5,8**
GDP-becslés, md ft	26 095	27 600	29 300	31 000

* Becslés

**Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

Forgatókönyvek a bruttó megtakarításra

	2009 (tény)	2010 (prognózis)	2011 (prognózis)	2012 (prognózis)*
Nettó finanszírozási képesség	904	1 550	1 500	1 790
1. Alacsony hitelfelvételi aktivitás	-99	-320	60	150
Bruttó megtakarítás	805	1 230	1 560	1 940
2. Magasabb hitelfelvételi aktivitás	-99	-220	260	410
Bruttó megtakarítás	805	1 330	1 760	2 200

* Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

A bruttó megtakarítások alsó és felső becsült értéke 2009-12-ben (md ft)

	Alsó érték (md ft)	Felső érték (md Ft)	Közéérték (md ft)*
2009 (tény)			805
2010	1 230	1 330	1 280
2011	1 560	1 760	1 660
2012	1 940	2 200	2 070

* Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

1. A magánfogyasztás és megtakarítás előrejelzése 2011-ig

1.1. Prognózis és kimenetel 2009-ben

1.1.1. Jövedelem

Tavalyi tanulmányunkban 2009-re a reálkeresetek, különösen pedig a reálkereset-tömeg számottevő visszaesését prognosztizáltuk, egyrészt a gazdasági válságra, másrészt az országos bérajánlás megszületésekor vélelmezettnél magasabb inflációra való tekintettel. A várt visszaesés be is következett, ugyanakkor annak mértéke nagyobb lett az általunk tavaly vártnál. A *versenyszférában* a regisztrált bruttó bérnövekedés dinamikája az év végére 4,5% alá szorult, a létszámcsökkenés mértéke pedig közelített a 7%-hoz. A *költségvetési szférában* a bruttó keresetcsökkenés – egyrészt a bérstop (illetve a rendszeres kereseteknek az utolsó negyedévben különösen nyomott dinamikája) következtében, másrészt a 13. havi bérfizetés megszüntetésének csak csekély mértékű kompenzációja, harmadrészt a nem rendszeres kereseti elemeknél végbemenő drasztikus szűkülés miatt – majdnem 8%-os lett.

Mindennek hatására a regisztrált nemzetgazdasági bruttó keresetek tavaly összességében 0,5%-kal nőttek, 1%-ponttal elmaradva az általunk korábban becsült mértéknél.

A *nettó keresetek dinamikája* a bérek adóterhelésének a változása következtében eltért a bruttó keresetekétől. Ez önmagában véve éves viszonylatban mintegy 1,5%-ponttal emelte volna a nettó keresetek dinamikáját a bruttóhoz képest. Ám e hatást a versenyszférában ellensúlyozta a nominális bruttó bérnövekedés, amely növekvő adóterhelést eredményezett volna. A költségvetési szektorban ezzel szemben (az amúgy is csökkenő nominális keresetek miatt) az adócsökkentés ráerősített az eleve meglévő adóteher-mérséklődési tendenciára. Egészében véve az adóváltoztatás hatását meglehetősen pontosan becsültük.

1. táblázat: Keresetek alakulása 2009-ben: prognózis és kimenetel (%-os változás)

	Költségvetési szféra (korábbi prognózis)	Költségvetési szféra (tény)	Versenyszféra (korábbi prognózis)	Versenyszféra (tény)	Nemzetgazdaság összesen (korábbi prognózis)	Nemzetgazdaság összesen (tény)
Bruttó	-7,0	-7,9	4,8	4,3	1,5	0,5
Nettó	-3,5	-4,5	4,8-	4,4	2,4	1,7
Infláció	4,3	4,2	4,3	4,2	4,3	4,2
Nettó reálkereset	-7,5	-8,3	0,5	0,2	-1,8	-2,4

Összességében tehát az átlagos reálkeresetek csökkenésének regisztrált mértéke valamivel több, mint 0,5%-ponttal haladta meg az általunk tavaly várt mértéket. Ugyanakkor az alkalmazotti létszám visszaesése (3,7%) mintegy 1,5%-ponttal lett nagyobb korábbi becslésünkénél. A reálkereset-tömeg visszaesése pedig (-2,4% szintén nagyobb mértékű volt a korábban feltételezettnél. Mindez természetesen kihatott a teljes háztartási reáljövedelem alakulására is.

A *társadalmi jövedelmek*et illetően a rendelkezésre álló adatok szerint a folyamatok nagyjából a prognózisunkkal összhangban alakultak. A nyugellátásokra kifizetett összeg nominális értéke 2%-kal csökkent, miközben ugyanezen összeg *reálértéke* (fogyasztói árindexszel számolva) valamivel több 6%-kal, vagyis 5%-os prognózisunkhoz képest kissé erőteljesebben esett vissza.

A központi költségvetésből fizetett szociális juttatások közül a jövedelempótló támogatások reálértéke esett vissza jelentősebben a költségvetési tervben előirányozottnál, de ezek súlya nem meghatározó. Összességében 2009-ben a *társadalmi jövedelmek* – vagyis a munkavállalói jövedelmek után a második legnagyobb súlyú (a bruttó pénzjövedelmeken belül kb. 20%-os részesedésű) kategóriába tartozó jövedelmek – összege vélhetően nominálisan kismértékben csökkent, reálértékük pedig a korábban vártnál képest (4,5%) 0,5-1%-ponttal erőteljesebben esett vissza. A vállalkozói jövedelmeket is magukban foglaló vegyes jövedelmek, illetőleg a kapott és fizetett kamatok egyenlegét is magukban foglaló tulajdonosi jövedelmek alakulásáról nincs naprakész információ, de egyelőre nincs különösebb okunk azt gondolni, hogy korábbi feltevésünkhöz képest (a vegyes jövedelmek reálértékének mérsékelt, a tulajdonosi jövedelmek reálértékének drasztikus visszaesése) a tényleges folyamatok nagyon eltérően alakultak volna.

Mindenekelőtt az alkalmazotti létszámnak és az átlagos reálkereseteknek a korábban vártnál erőteljesebb visszaesése következtében a háztartások összes reáljövedelmének a csökkenése is nagy valószínűséggel a vártnál (3,5-4%) jelentősebb volt, s elérhette akár az 5,5%-ot is.

2. táblázat: Háztartási (munkáltatói hozzájárulások nélkül vett) bruttó és nettó pénzjövedelmének becslése

	2007 (tény)	2008 (becslés)	2009 (becslés)
Bruttó pénzjövedelem nominális indexe (%)*	6,4	5,4	-2,3
Bruttó pénzjövedelem (Mrd Ft)	18 116	19 094	18 655
Nettó pénzjövedelem nominális indexe (%)	4,3	5,7	-1,5
Infláció (%)	8,0	6,1	4,2
Nettó pénzjövedelem volumenindexe (%)**	-3,2	0,2	-5,5
Nettó pénzjövedelem (Mrd Ft)	14 317	15 140	14 915

* Munkáltatói TB-hozzájárulások nélkül vett bruttó pénzjövedelem

** A 2007. évi volumenindex a KSH hivatalos adata, tehát itt a deflálás alapja a KSH által használt jövedelem-deflátor, nem pedig a fogyasztói árindex. 2008-ra a KSH az éves inflációnál (6,1%-nál) kisebb, 5,5%-os deflátort használt a fogyasztási kiadások volumenének számításához. Erre az évre mi is ezt a deflátort használjuk a pénzjövedelem becsléséhez. A 2009-ben e deflátor megegyezett a fogyasztói árindexszel.

1.1.2. Fogyasztási kiadások és megtakarítás

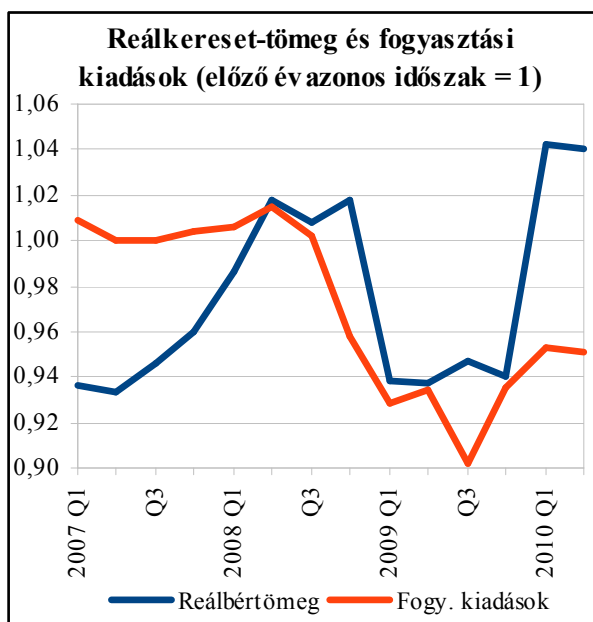
Mint ismeretes, a jövedelem és a fogyasztás-megtakarítás viszonyának vonatkozásában a világválság markáns fordulatot hozott. 2008 utolsó negyedétől a fogyasztás meredekebben esett vissza, mint a háztartások reáljövedelme, és a hitelfelvételi egyenleg zuhanni kezdett.

A háztartások csökkenő fogyasztásával számoltunk a 2009-es év egészére, és ez be is igazolódott. A visszaesés mértéke ugyanakkor nagyobb volt – 6% helyett kb. 7,5% a fogyasztási kiadások vonatkozásában –, ami nem csoda, ha figyelembe vesszük, hogy a reáljövedelmek esése is drasztikusabb lett a prognosztizáltnál, akár több mint 1,5%-ponttal.

A háztartások GDP-arányos nettó finanszírozási rátája kizárólag a hitelfelvételi egyenleg negatívba fordulásának köszönhetően ugrott meg – tehát annak ellenére, hogy a bruttó megtakarítások visszaestek. A hitelfelvételi lehetőségek beszűkülése elvben ösztönözhetette volna a költési alap előteremtésének hagyományos módjához – a vagyonfelhalmozáshoz – való

visszatérést, ez azonban nem történt meg 2009-ben. Habár a háztartások hitelfelvétellel kapcsolatos hozzáállása megváltozott, a lakosság hitelfelvételtől ódzkodó hányada jelentősen megnőtt, ez az óvatosság csak a hitelekkel szemben éledt fel, és nem ösztönözte a háztartásokat a nettó pénzügyi pozíciónak a megtakarítás révén történő javítására.

2009 közepe táján a bankok a hitelkereslet stabilizálódására számítottak az év második felében. Tavalyi prognózisunkban magunk is arra számítottunk, hogy 2009 második felében a hitelfelvételi egyenleg enyhén pozitívvá változik. Erre azonban nem került sor, így aztán az év egészére a háztartások tartozásainak tranzakciós egyenlege nem az általunk 0 és -50 Mrd Ft közötti tartományban állapodott meg, hanem kismértékben átlépte a -100 milliárdos küszöböt. (Amint az a mellékelt ábrából kiderül, 2004 utolsó negyedétől kezdve immár a háztartások tartozásainak 12-havi halmozott tranzakciói is a negatív tartományban vesztegelnek. Másfelől a bruttó megtakarítások értéke, miközben előrejelzésünknek megfelelően az év második felében is jelentősen elmaradt az egy évvel korábbi szinttől, az elmaradás mértéke az általunk vártnál nagyobb lett. (Annak ellenére, hogy az év második felében életbe lépő első adókönyvités következtében a jövedelem-csökkenés üteme valamelyest mérséklődött.) Így a háztartások nettó finanszírozási képessége csekély mértékben, néhány tízmilliárd Ft-tal kisebb lett a prognózisunkban szereplő értéknél. Ezzel együtt –egy évet, 2005-öt leszámítva – így is magasabb lett, mint az elmúlt évtized során bármikor. A GDP-arányos nettó megtakarítási ráta várakozásunknak megfelelően jelentősen emelkedett (3,3%-ra), de kismértékben alatta maradt az általunk becsült 3,5-4%-os tartomány alsó határától.

1.2. A jövedelmekre és a felhasználásra vonatkozó prognózis 2010-re és 2011-re

2010-ben a jövedelmi viszonyok csak marginálisan javulnak, hasonlóan az általános gazdasági környezettel. Mindenekelőtt a *reálkeresetek* növekedése viszonylag csekély marad.

A *versenyszférában* az országos bérajánlás a reálkeresetek megőrzését irányozta elő, és az év elején életbe léptetett adóváltoztatások következtében ehhez csak egészen minimális béremelés is elég lenne (még a jelenleg valószínűsíthető 5%-os infláció mellett is), azonban a tényleges átlagos bérnövekedés némileg meghaladja e mértéket. Így az első félévben az átlagosan mért bruttó nominális keresetnövekedés közel 4,5%-os volt a versenyszférában. Habár a növekedési ütem várhatóan kisebb lesz az idei második félévben, éves átlagban így is számottevő, inkább 4% alatti bruttó növekedés várható.¹ A *költségvetési* szférában idén is érvényben van a bérstop. Ennek ellenére az ún. illetmény-automatizmus miatt a költségvetési dolgozók bruttó keresete 1-

¹ Megjegyzendő, hogy míg 2009-ben számottevő torzítást vitt bele a bérnövekedési adatokba a korábban teljes munkaidőjű alkalmazottak részmunkaidőssé való átminősítése – és ezzel egyidejűleg bérük csökkentése – ez idén aligha jelentős tényező. Habár idén is lehetnek olyan alkalmazottak, akiket részmunkaidős státuszba helyeznek át, ezek száma makroszinten aligha jelentős, miután az idei első félév során már a részmunkaidősök száma is csökkent.

2%-kal emelkedne, ha egyrészt a költségvetési intézmények nem fogantatosítanak drasztikus lefaragásokat az alapbéren/alapilletményen felüli kereseti elemeknél, valamint ha az átlagos kereseti dinamikát nem rontaná le a közmunkában foglalkoztatottak számának további emelkedése – ez utóbbiak bére természetesen messze alacsonyabb, mint a „normál” költségvetési alkalmazottaké. Így aztán, noha az első félévben az átlagos bruttó keresetemelkedés még enyhén pozitív volt a költségvetési szektorban (köszönhetően egyebek mellett a két részletben, januárban és márciusban kifizetett bérkiegészítésnek), az év egészét tekintve a bruttó keresetek valószínűsíthetően minimális mértékben csökkennek.

Az év elejétől hatályos adóteher-csökkentés mindkét szektorban jelentősen megemeli a nettó keresetek dinamikáját a bruttóéhoz képest: az első félévben a versenyszféra nettó keresetei 5%-ponttal, a költségvetési szféra nettó keresetei pedig a kedvezőtlenebb bruttó dinamika miatt kb. 10%-ponttal nőttek gyorsabban, mint a bruttó keresetek. Az év második felében e hatás kisebb lesz (a tavaly júliustól hatályos első adókönyvités bázisíthatása miatt), de az év egészét tekintve így is a versenyszférában 3,5-4%-pontos, a költségvetési szférában pedig 7,5-8%-pontos ütemkülönbségre számíthatunk a bruttó és a nettó kereseti dinamikában. Mindez közel 7,5%-os nettó nominális keresetnövekedést, illetőleg 2-2,5%-os nettó reálkereset-növekedést jelent az idén a nemzetgazdaság egészét illetően.

Fontos fejlemény, hogy a versenyszférában az idei év közepére véget ért az alkalmazotti létszám visszaesése. Ezzel együtt, még ha az év második felében végig enyhe növekedésre kerül sor, az év egészét tekintve a létszám megközelítőleg akkor is stagnálni fog. A költségvetési szférában hónapról hónapra növekszik az alkalmazotti létszám, de ez teljes mértékben a közfoglalkoztatottnak tudható be – a „normál” költségvetési dolgozók létszáma minimális mértékben csökkent, és ez jó eséllyel az év fennmaradó részében is így marad. Habár a közfoglalkoztatottak számának növekedése lassul, és év végére meg is állhat, összességében a költségvetési alkalmazottak száma az idén várhatóan 3%-kal vagy gyorsabban bővül. A versenyszférával együtt ez 0,5-1%-os létszámnövekedést jelent, tehát a reálkereset-tömeg az átlagos reálkeresetnél nagyobb mértékben, durván 3%-kal nőhet az idén.

3. táblázat: Kereseti prognózis 2010-re (%-os változás)

	Költségvetési szféra	Versenyszféra	Nemzetgazdaság összesen
Bruttó	-1,5	3,9	2,4
Nettó	6,3	7,8	7,5
Infláció	4,8	4,8	4,8
Nettó reálkereset	1,4	3,1	2,6
Létszámváltozás	0,4	3,1	1,2
Nettó reálkereset-tömeg	4,5	3,5	3,8

A több mint 3,5%-os reálkereset tömeg-növekedés természetesen sokkal kedvezőbb, mint a tavalyi, 7%-ot meghaladó visszaesés. Ám a jelek szerint ez a növekedés sem garantálja, hogy a háztartások összesített pénzjövdelmének reálértéke is számottevően növekedjen az idén. A többi jövedelemesetében ugyanis a reálérték várhatóan stagnál vagy csökken, és a második legnagyobb jövedelemesetében – a *társadalmi jövedelmek* – esetében pedig a nominálisan vett stagnálás sem irreális.

Az idei évtől a nyugdíjakat nem a svájci indexálás szabályai szerint, hanem a mindenkori

inflációnak megfelelően emelik. Ám a nyugellátásokra előirányzott összeg az inflációnál kisebb mértékben emelkedik, pl. amiatt, hogy tavaly még kifizették (legalábbis részlegesen) a 13. havi nyugdíj első félévre jutó részletét. Az első nyolc hónap adatai azt sugallják, hogy a tavalyi évhez hasonlóan idén is felülbecsülték a nyugellátásokra fordítandó összeget, vagyis a nyugdíjtömeg növekedési üteme még a novemberre előirányzott (az eredetileg vártnál magasabb inflációt ellensúlyozó) nyugdíj-kiegészítéssel együtt is érezhetően elmaradhat az infláció ütemétől. Az egészségügyi pénztár által kifizetett pénzbeli ellátások (mindenekelőtt a táppénz) tervezett összege nominálisan is alatta marad a tavalyinak, a központi költségvetésből fizetett családtámogatások és jövedelemplótló támogatások lényegében stagnálnak.

Tekintettel a belső kereslet folytatódó visszaesésére, a vállalkozói jövedelmeket is tartalmazó vegyes jövedelmeket illetően a reálérték megőrzése is viszonylag optimista feltételezésnek tűnik. Másfelől a vegyes jövedelmek bizonyos tételeinél érződni fog az SZJA-könnyítés, aminek következtében minimális reálnövekedés mégis elképzelhető ennél a jövedelemkategóriánál. A *tulajdonosi jövedelmek* egyenlege idén is viszonylag kedvezőtlenül alakul: 2009 második negyedéve és 2010 második negyedéve között a devizahitel-állomány felértékelődése nagyobb volt a kedvezőtlen árfolyammozgások miatt, mint az egy évvel korábbi azonos periódusban. (Igaz, ezúttal a felértékelődést részben ellensúlyozza a háztartásoknak a devizahitel-állomány leépítésére irányuló erőfeszítése. Ezen kívül most az árfolyamgyengülésből adódó tehernövekedést nem tetézi a bankok erőteljes kamatemelése – ellenkezőleg, az átlagos THM-mutatók alacsonyabbak az idei első félévben, mint egy évvel korábban. Ezzel együtt a tulajdonosi jövedelmek egyenlege várhatóan idén sem nő, még nominálisan sem.

Úgy fest tehát, hogy az idén a bruttó reáljövedelem az összes jövedelemkategória esetében csökken vagy stagnál, míg a nettó reáljövedelem növekedésére a kereseteknél, illetőleg (esetleg) a vegyes jövedelmeknél lehet számítani. Ennek fényében a háztartások összes reáljövedelmének 1%-nál kisebb mértékű növekedése várható.

Ilyen lanya dinamika mellett eleve nem volt várható, hogy a háztartások fogyasztással kapcsolatos viselkedésében jelentős változás menjen végbe, de a tényleges folyamatok fényében még a korábban feltételezett félfordulat is elmarad az idén. Az első félévben a fogyasztási kiadások volumene majdnem 5%-kal visszaesett. A júliusi és augusztusi kiskereskedelmi adat fényében azonban a visszaesési trend megtört, és a második félévben inkább stagnálás, esetleg enyhe növekedés várható. Pozitív hatást gyakorolhat a fogyasztási kedvre a foglalkoztatási helyzet stabilizálódása, másrészt viszont lehet, hogy az egy főre jutó reálkeresetek lassulása (a tavalyi év közepétől életbe lépett adókönyvités bázishatása miatt) e pozitív hatást részben kioltja. Míg tehát tavaly ősszel még a fogyasztási kiadások volumenének jelképes mértékű növekedésével számoltunk az idén, mára már bizonyosnak látszik, hogy a fogyasztás az idei év egészét tekintve tovább csökken, várhatóan 2-2,5%-kal.

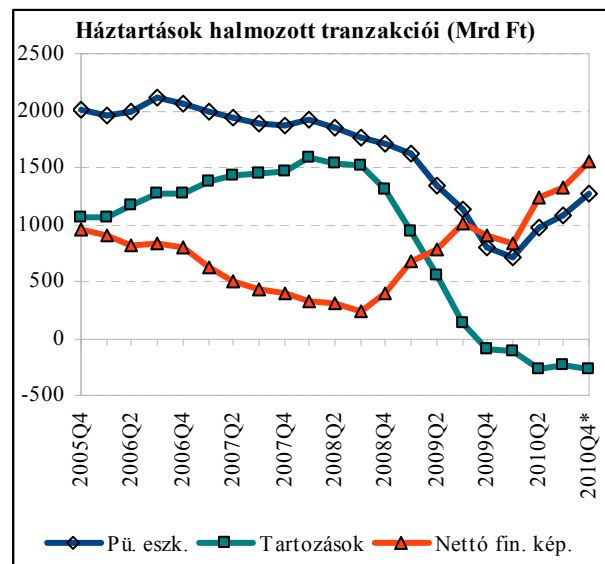
Tehát a reál-pénzjövedelmek minimálisan nőnek, miközben a fogyasztási kiadások csökkennek az idén. E diszparitást tovább mélyíti a háztartások felhalmozásának súlyos visszaesése a lakásberuházások zuhanórepülése miatt. Így a diszparitás ellensúlyozásaképpen **a nettó pénzügyi megtakarítás idén is szükségképpen nőni fog**, méghozzá a korábban feltételezettnél drasztikusabb mértékben.

Kérdés, hogy a háztartások nettó pénzügyi pozíciójának javulásához az idén hozzájárul-e már a bruttó megtakarítások valamelyes élénkülése (amint azt korábban feltételeztük), vagy továbbra is csak a hitelállomány leépítésére irányuló erőfeszítések alapozzák meg a nettó pénzügyi

megtakarítások növekedését. Az első negyedév siralmas bruttó megtakarítási adatai a második forgatókönyvet erősítik meg, a második negyedévben azonban a bruttó megtakarítások értéke megugrott – a regisztrált 350 Mrd Ft ugyan halvány a 2008 előtti évek megfelelő értékeihez képest, de a tavalyi második negyedévinél lényegesen jobb. E pozitív fordulat első látásra a részesedést megtestesítő értékpapírokba, azon belül is főképp a befektetési jegyekbe történő befektetéseknek köszönhető, hiszen ez az egyetlen olyan kategória, ahol a tranzakciók értéke jelentősen meghaladja az előző év azonos időszakában mért értéket. Ám ezen értékpapírok tranzakcióinál már a megelőző két negyedévben is jelentős év/éves növekedés ment végbe, ennek ellenére a bruttó megtakarítások összesített értéke folyamatosan visszaesett. A mostani javulás valódi oka – amiben a második negyedév különbözik a megelőző két negyedévtől – hogy a készpénz és betétek kategóriájában – ha folytatódott is az ezekből való „kiruházás” a második negyedévben – az év/éves csökkenés sokkal kisebb volt, mint korábban.

Mármost mivel a készpénz és a betétek jelentik azt a megtakarítási formát, amelyhez a lakosság legszélesebb rétegei folyamodnak, az e téren végbemenő javulás – már ha folytatódik, és a hanyatlás először stagnálásba, majd enyhe növekedésbe vált át – a háztartások megtakarítással kapcsolatos viselkedésének tartalmi módosulását jelentheti, vagyis hogy a lakosság kezd felhagyni a vagyonfeléléssel. Ezt azonban még nagyon korai lenne kész tényként kezelni. A háztartások egy számottevő hányadának a pénzügyi helyzete továbbra is romlik, amint azt a késedelmes adósságok számának folytatódó növekedése is szemlélteti. Mindenesetre az első két negyedév együttes adatai alapján az idei évre vonatkozó korábbi bruttó megtakarítási prognózisunk túlságosan optimistának tűnik – jelenleg az akkori becsült alsó határértéknél (mintegy 1500 Mrd Ft) kb. 250 Mrd forinttal kisebb bruttó megtakarítás jelölhető meg mint felső határérték.

A hitelfelvételek újraéledésére még annyi jelet sem észlelhetünk, mint a bruttó megtakarításokéra: az első félévben a hitelfelvételek negatív egyenlege több mint kétszerese volt az egy évvel korábbinak. Ilyen körülmények között az a korábbi feltevésünk, hogy a hitelfelvételi egyenleg az idén pozitív lesz, irréalissá vált. Jelenleg szinte biztosra vehető, hogy a hitelfelvételi egyenleg negatív mérlege túlesz a 2009. évin, és az is optimista feltevésnek minősíthető, hogy a második félévben pozitív lesz a hitelfelvételi egyenleg. Összességében tehát a háztartások nettó finanszírozási képessége a korábban általunk vártnál is nagyobb lesz ugyan, de ez idén is a hitelfelvételi aktivitás visszaesésének, nem pedig a vártnál erősebb megtakarítási aktivitásnak lesz betudható. Mindazonáltal ezúttal is két forgatókönyvet mutatunk be.² Az egyikben a hitelfelvételi egyenleg a második félévben minimálisan pozitív. A másikban a hitelfelvételi egyenleg a második félévben is a negatív tartományban marad, miközben a bruttó megtakarítások élénkülése viszonylag lanyha (bár folyamatos) marad.

² Az ábrában a 2010 két utolsó negyedévére vonatkozó becsülésünk a két eltérő forgatókönyv középértékét mutatja.

2011-ben a gazdasági növekedés újraindulását (a növekedési ütem 3%-osra gyorsulását) feltételezzük. Jelenleg azonban semmi nem utal arra, hogy ez a növekedés Magyarországon a belső kereslet (ezen belül a fogyasztás) jelentős megugrásával járna. A meghirdetett adócsomag következtében a nettó jövedelmek dinamikája jövőre is lényegesen nagyobb lesz, mint a bruttó jövedelmeké (a külön adózó jövedelmek kategóriájának megszüntetése miatt e különbség jóval több jövedelemkategóriában megmutatkozik majd), de e hatást részben ellensúlyozza, hogy a munkáltatók nyilván számolnak az adóhatással, és a bruttó bérnövekedés a korábban vártnál kisebb mértékű lesz. Feltételezésünk szerint a pénzjüvedelmek reálértéke közel 2,5%-kal, a fogyasztási kiadások volumene egyaránt valamivel több, mint 2%-kal nő jövőre. A nettó megtakarítási pozíció erőteljes javulásának jó eséllyel vége szakad, de a megtakarítási ráta vélhetőleg kismértékben tovább javul. A bruttó megtakarítások élénkülése azonban várakozásunk szerint valamivel számottevőbb (az 500 Mrd forintot némileg meghaladó) lesz, a hitelfelvételi aktivitás kismértékű megélénkülésével párhuzamosan.

2012-ben várakozásunk szerint folytatódik a gazdasági növekedés. S annak ellenére, hogy a világgazdasági környezet nemigen javul tovább, a hazai növekedés kissé meghaladhatja a 2011-es ütemet, az adócsomag restriktív elemeinek kifutásával. 2012-ben a leszállított nyereségadókulcs és a kifutó válságadók együttese élénkítően hathat a vállalati beruházásokra és ezen keresztül a foglalkoztatásra. Az effektív adóteher tovább csökken a fél-szuperbruttó adóalapra való áttérésnek köszönhetően. A háztartási reáljövedelmek növekedésének az üteme így elérheti a 3%-ot is, és ez a fogyasztási kiadások volumenének a dinamikáját is 2,5% fölé emelheti. A megtakarítási ráta várhatóan emelkedni fog 2011-hez képest, de az emelkedés mértéke kérdéses, már csak azért is, mert erősen bizonytalan, hogy mi fog történni a magánnyugdíj-pénytárakkal. Jelenleg úgy tűnik, önkéntessé teszik a nyugdíjpénztári tagságot, a bent maradókat pedig kompenzálják a 2011-ben eltérített befizetésekért. Nem ismeretes még, hogy milyen eszközökkel fogják majd visszacsalogatni az érintetteket az állami rendszerbe, és hogy mekkora arányban kerül sor visszalépésekre. Ha többé-kevésbé önkényesen feltesszük, hogy a pénztártagok több mint a fele (mondjuk durván kétharmada) visszalép az állami rendszerben, akkor a visszapótolt 2011-es befizetésekkel együtt ez a pénzügyi megtakarítások (mégpedig azon belül is a biztosítástechnikai tartalékok) számottevő megugrását, a megtakarítási ráta 6%-ot közelítő szintre ugrását implikálja. Ez azonban olyan megtakarítási növekményt jelentene, amely nem növeli a háztartások azon megtakarításait, amelyek felett a háztartásoknak diszkrecionális döntési lehetősége van, azaz amelyek vonatkozásában szabadon eldönthetik, milyen megtakarítási formába fektetik pénzüket.

4. táblázat: Háztartási (munkáltatói hozzájárulások nélkül vett) bruttó és nettó pénzjüvedelem prognózisa

	2009 (becslés)	2010 (prognózis)	2011 (prognózis)	2012 (prognózis)
Bruttó pénzjüvedelem nominális indexe (%)*	-2,3	3,0	3,4	3,6
Bruttó pénzjüvedelem (Mrd Ft)	18 655	19 215	19 868	20 583
Nettó pénzjüvedelem nominális indexe (%)	-1,5	5,7	5,6	5,6
Infláció (%)	4,2	4,8	3,1	2,5
Nettó pénzjüvedelem volumenindexe (%)**	-5,5	0,8	2,5	3,0
Nettó pénzjüvedelem (Mrd Ft)	14 915	15 760	16 650	17 580

* Munkáltatói TB-hozzájárulások nélkül vett bruttó pénzjüvedelem

** 2009-re a volumenindex számításához a KSH fogyasztás-deflátorát használtuk – ez ebben az évben történetesen egyezett az inflációs rátával. A későbbi évek prognózisához a feltételezett inflációs rátát használjuk.

5. táblázat: A háztartások nettó pénzüjvedelmének felhasználása

	2009 (tény)	2010 (progn.)	2011 (progn.)	2012 (progn.)
Nettó pénzüjvedelem, md ft*	14 915	15 760	16 650	17 580
Tőke-transzfer és magánnyugdíj-korrekció, md ft*	313	270	70	230***
Fogyasztási kiadások volumenindexe (%)	-7,6	-2,2	2,0	2,6
Fogyasztási kiadások, nominális index, (%)	-3,7	2,5	5,4	5,2
Fogyasztási kiadások, md ft	13 409	13 750	14 490	15240
Felhalmozás, md ft*	915	730	730	780
Nettó finanszírozási képesség (MNB), md ft	904	1 550	1 500	1790***
Nettó pénzügyi megtakarítási ráta, a GDP %-ában	3,5	5,6	4,9	5,8***
GDP-becslés, md ft	26 095	27 600	29 300	31 000

* Becslés

** A kalkulációban azt feltételeztük, hogy a KSH által „felülről számított” nettó hitelnyújtás és az MNB „alulról számított” nettó finanszírozási képesség adata 2009-11 között megegyezik. Ez – a korábbi tapasztalatok alapján - irreális feltételezés, de a két adat közötti eltérés esetlegessége nem teszi lehetővé a különbség becslését.

*** Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

6. táblázat: Forgatókönyvek a bruttó megtakarításra*

	2009 (tény)	2010 (prognózis)	2011 (prognózis)	2012 (prognózis)
Nettó finanszírozási képesség	904	1 550	1 500	1 790
1. Alacsony hitelfelvételi aktivitás	-99	-320	60	150
Bruttó megtakarítás	805	1 230	1 560	1 940
2. Magasabb hitelfelvételi aktivitás	-99	-220	260	410
Bruttó megtakarítás	805	1 330	1 760	2 200

* Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

7. táblázat: A bruttó megtakarítások alsó és felső becsült értéke 2009-11-ben (md ft)*

	Alsó érték (md ft)	Felső érték (md ft)	Középérték (md ft)
2009 (tény)			805
2010	1 230	1 330	1 280
2011	1 560	1 760	1 660
2012	1 940	2 200	2 070

* Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

1.3. A bruttó megtakarítások szerkezete

A háztartások pénzügyi eszközei állományának a szerkezete viszonylag stabil, többnyire csak enyhe és lassú elmozdulások figyelhetők meg. A megtakarítási *tranzakciók* összetétele lényegesen hektikusabban változik évről évre – negyedévről negyedévre pedig éppenséggel kaotikusan.

A készpénz részesedése – legalábbis pár negyedév átlagában – általában 10% körül alakul. 2009-ben azonban negatív értéket vett fel, majd az idei első félév átlagában visszaugrott 15%-ra. A *betétek* trendje (legalábbis 2003 után) csökkenő volt, majd a 2008 utolsó negyedévétől kezdve a betétek jelentősége megnövekedett, hogy aztán 2009 végétől ismét gyorsan visszaessen. Ez utóbbiban mindenekelőtt a *lekötött* betétek térvesztése játszott szerepet. (2010 első félévében a háztartások jelentősen csökkentették lekötött betétben tartott megtakarításaik értékét.) Az *állampapírokba* való megtakarítás értéke a legutóbbi fél évtizedben csekély, valójában gyakran negatív volt – ez átlagban az elmúlt két évre is érvényes maradt. A *részvények és üzletrészek* részesedése átmenetileg jelentősen megemelkedett a heveny válság kitörését követően, a 2000-es év óta szokatlan módon elérte a kétszámjegyű (közel 15%-os) részesedést, majd 2009 második negyedévétől negatív értéket vett fel – ebben csak az idei második negyedév hozott újabb fordulatot. A befektetési jegyekbe való megtakarítás a válság kitörésével erősen negatívba fordult, vagyis a háztartások megszabadultak befektetési jegyeiktől – ugyanakkor a tavalyi utolsó negyedévtől kezdve ismét nagy volumenű befektetési jegy-vásárlás figyelhető meg.

A fenti változások közül a *betéteknek* a válság kitörését követő térnyerése megérthető a betéti kamatlábak alakulásából, csakúgy, mint az idei év elejétől kezdődő betétleépítés. (Visszamenőleg az a tény, hogy a lekötött betétekbe való megtakarítás már azelőtt elapadt, hogy a betéti kamatlábak esése drasztikussá vált volna, és a drasztikus kamatcsökkenéssel egyidejűleg megkezdődött a forráskivonás a betétekből, azt sugallja, hogy a megtakarítások szerkezetét még a válság kitörését követően sem a kockázatkerülési motívum alakította elsősorban, tehát a háztartások nem tartották megtakarításaikat betétben csak azért, mert az biztonságosabbnak számít, mint egy sor más megtakarítási forma.) A *befektetési jegyek* leépítését követő újabb felhalmozási szakasz is érthető: a növekedés nem sokkal azután kezdődött meg, hogy megállt a befektetési jegyek árfolyamvesztése. Paradoxnak tűnhet a *részvényekbe* történő megtakarítás értékének és súlyának változása: lényegében az árfolyamvesztéssel egy időben (2009 első negyedévéig) a háztartások viszonylag számottevő arányban fektettek be részvényekbe, majd az ezt követő leértékelődési periódusban (2010 első negyedévéig bezárólag) forrásokat vontak ki a részvényvagyonból. Ezzel azonban lényegében az „olcsón venni, drágán eladni” elv szerint jártak el, vagyis az árfolyamesés szemlátomást nem pesszimizmust váltott ki a lakosság érintett szegmenséből a jövőt illetően – a befektetők számítottak az árfolyamok jövőbeli javulására.

A megtakarítási szerkezet közeljövőbeli alakulására vonatkozó becslésnél figyelembe kell venni, hogy a kormányzati tervek szerint jövőre (illetve már idén novemberétől) a kötelező magánnyugdíj-pénztári befizetéseket átirányítják a TB-pénztárba. Emiatt a *biztosítási díjtartalékok* felhalmozásában (amely hagyományosan a megtakarítások egyedüli biztos eleme volt) törés következik be. Míg 2009-ben (a többi megtakarítás-típus nyomorúságos szereplése miatt) a biztosítási díjtartalék képzése a megtakarítások több mint 75%-ára rúgott, addig 2011-ben e kategória súlya várhatóan 10-20%-ra esik vissza. (Ide tartoznak az önkéntes nyugdíjpénztári befizetések, illetve az egyéb biztosítási szerződések égisze alatt képződő tartalékok is.) Emiatt a többi megtakarításfajta *összesített* relatív súlya értelemszerűen nagyobb

mértékben fog megnőni, mint ahogy azt a hozzájuk rendelt megtakarítási összegek abszolút növekedése indokolná.

Az előttünk álló egy-két év során a betéti kamatlábak esése lelassul, miután a korábbi akciós megtakarítási ajánlatok nagy része már kifutott (főként ez tükröződött a kamatlábak drasztikus esésében). Másfelől a defláció, amely megtorpant, illetve visszajára fordult az idén, jövőre némileg újra megindul, aminek eredményeképpen a reálkamatláb várhatóan legalábbis nem esik tovább. A *betétek* esetében tehát valószínűsíthetően véget ér a forráskivonás. Ezzel együtt az idei évre még a lekötött betéteknél végbemenő jelentős forráskivonás miatt a készpénz és a betétek együttes súlya még jelentősen visszaesik 2009-hez képest. 2011-től különösen az ugyanitt (az egyéb betéteknél) várható pozitív trendváltás miatt a betétek részesedése jelentősen megnő. Mindenekelőtt a befektetési jegyek miatt az értékpapírok részesedése nagyon drasztikusan megnő az idén, jövőre pedig a részvényárfolyamok – és ennek nyomán a részvényekbe történő megtakarítások – bizonyos fokú stabilizálódása mellett az értékpapírokba történő megtakarítások összege tovább nő, részesedésükben azonban nem szükségképpen történik jelentős változás. 2012-ben az értékpapír-befektetések összege vélhetőleg tovább nő – számottevően, de nem drasztikusan – ugyanakkor az értékpapírok relatív súlya a biztosítástechnikai tartalékok megugrása miatt valószínűleg valamelyest csökken.

A 8. táblázatban a becsült bruttó megtakarításokat osztottuk szét a jelenleg legvalószínűbbnek tűnő szerkezetben, az egyes pénzügyi eszközök szerint.

8. táblázat: A bruttó megtakarítások számított szétosztása az egyes pénzügyi eszközökre

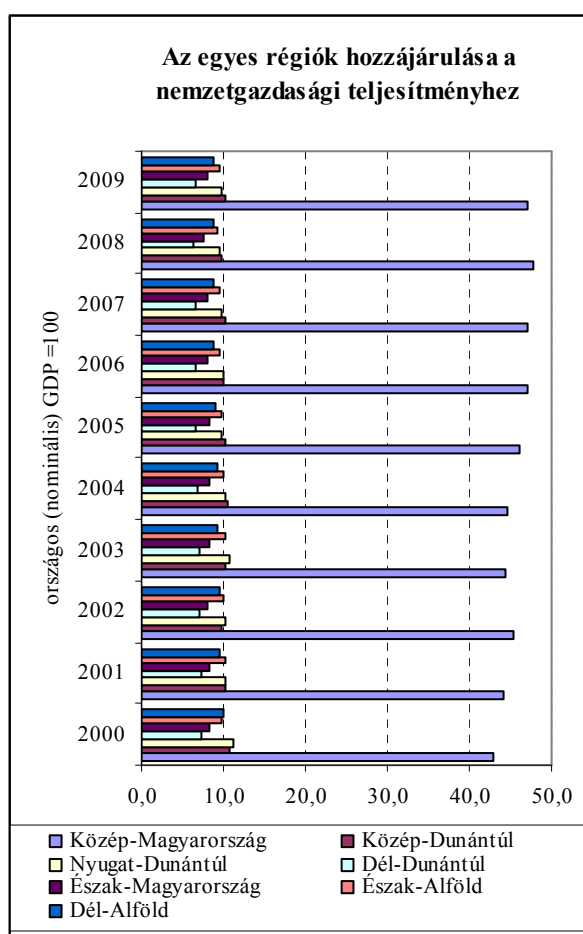
	Mrd Ft				szerkezet (megoszlás %)			
	2009	2010	2011	2012*	2009	2010	2011	2012*
Pénzügyi eszközök összesen (az 5. táblázatban közölt középérték)	805	1 280	1 660	2070	100	100	100	100
Készpénz és betétek	339	269	714	849	42	21	43	41
Készpénz	-42	205	216	207	-5	16	13	10
Folyószámla betétek	0	320	365	373	0	25	22	18
Egyéb betétek	382	-256	133	269	47	-20	8	13
Értékpapírok	-99	550	714	807	-12	43	43	39
Biztosítástechnikai tartalékok	571	461	232	414	71	36	14	20

* Azon feltevés mellett, hogy a magánnyugdíj-tagok mintegy egyharmada bent marad a magánnyugdíj-rendszerben.

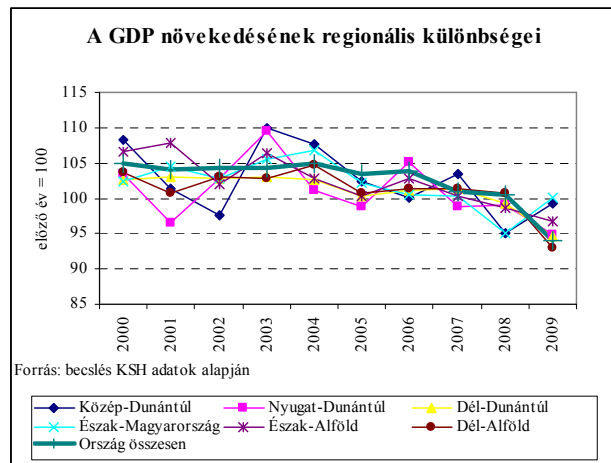
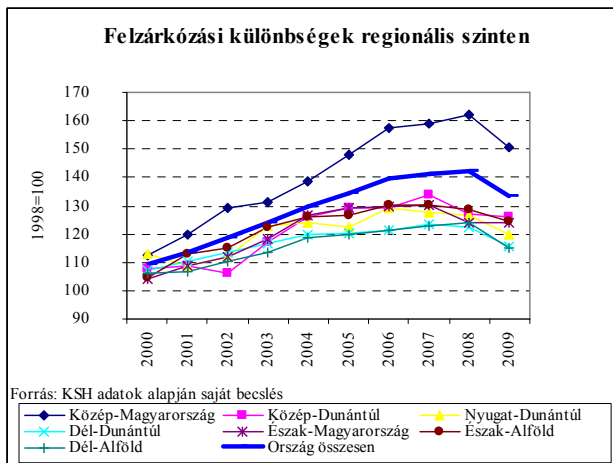
2. A regionális különbségek becslése a jövedelmek és a megtakarítások vonatkozásában

A háztartások megtakarításaira vonatkozóan Magyarországon regionális adatközlés nem történik. Annak érdekében, hogy mégis valamennyire következtetni lehessen arra, hogy a háztartások megtakarításai milyen területi különbségeket mutathatnak, illetve ezek időben hogyan változhatnak, megpróbáltuk feltérképezni azokat a regionális jellemzőket, amelyek befolyással lehetnek a megtakarítási folyamatok alakulására. A jelen fejezet keretében az egy évvel korábbi adatok frissített változatát összesítjük.

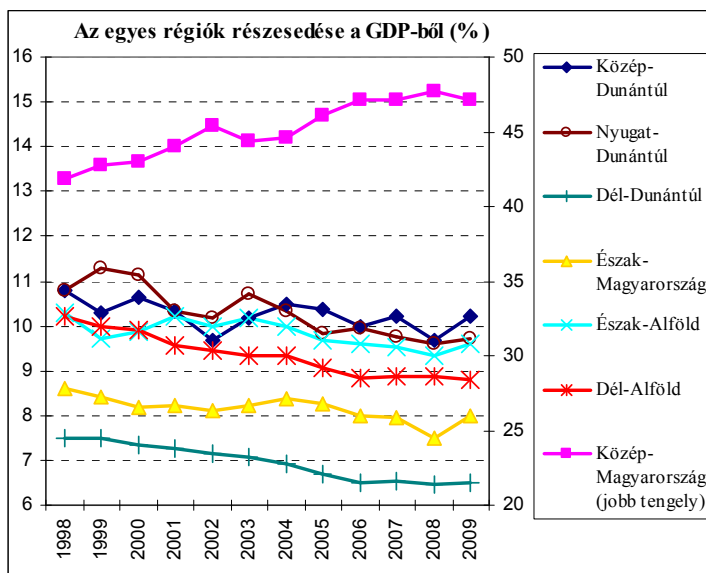
2.1. Növekedési és foglalkoztatási regionális különbségek

Mint ismert, Magyarországon a regionális jövedelmi különbségek makacsul tartják magukat, a kelet-nyugati szakadék, illetve a Közép-Magyarországi régió – Budapest túlsúlya és a statisztikai adatközlés sajátosságai következtében meglevő – dominanciája nem csökken, s a frissített adatok is a korábbi évekhez hasonló képet tükröznek. A nominális GDP majdnem felét továbbra is a Közép-Magyarországi régióban tartják nyilván, és ez az arány a 90-es évek vége óta csak növekszik.

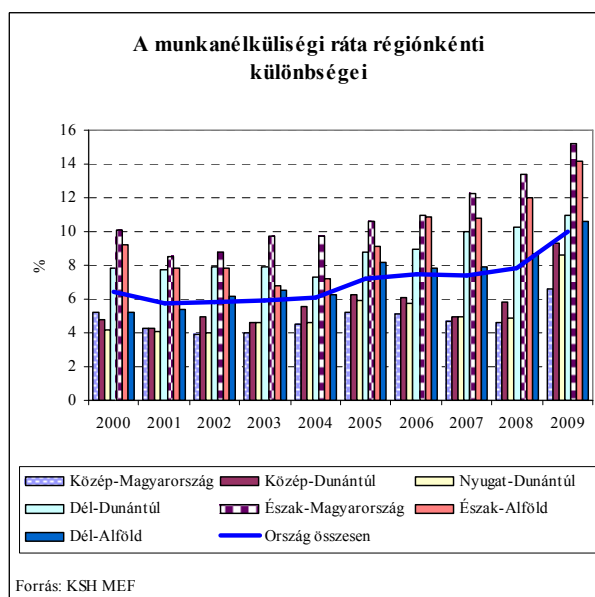
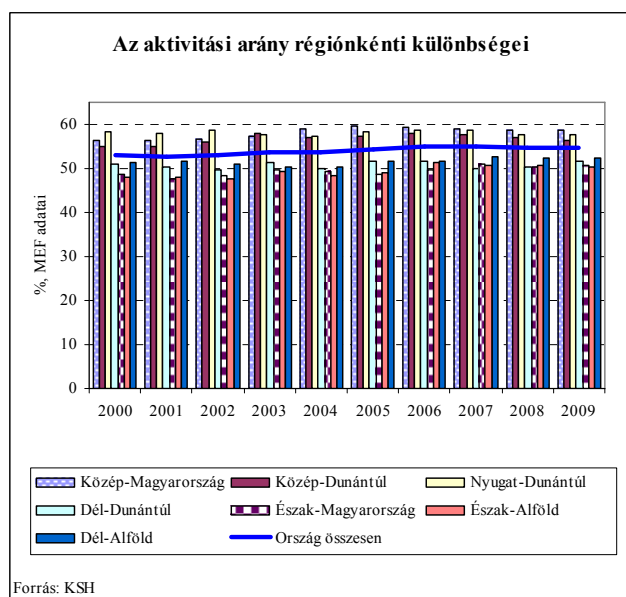
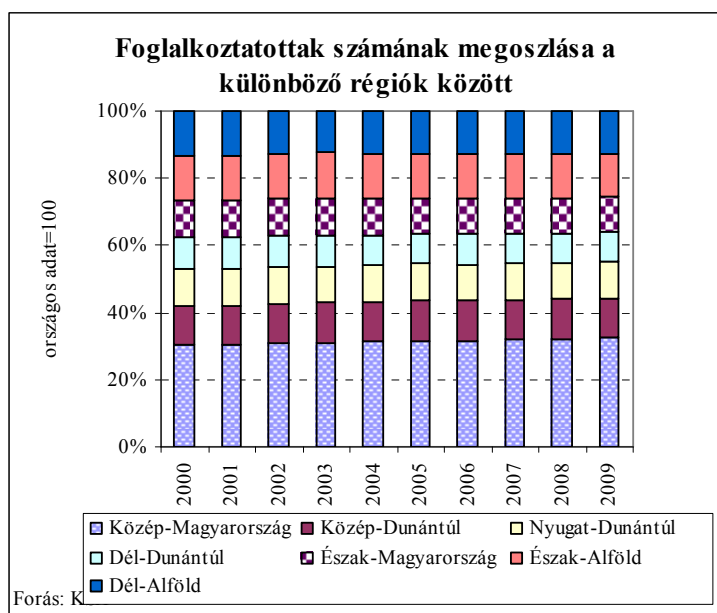
Megjegyzés: Regionális GDP növekedési adatot a KSH nem számol. A jelen tanulmány keretében becslést készítettünk a reálnövekedés várható alakulására. Alapul véve az OECD változatlan áras GDP adatait, a KSH által évenként megadott nominális GDP alapján számított regionális megoszlásokat felhasználtuk regionális változatlan áras GDP-adatok készítésére. Ezen becslült adatok alapján becslültük tovább a növekedést a hét régió szintjén.

Ahogy a fenti ábra is jelzi, a növekedésllassulás mindegyik régiót elérte, de 2008-ig a közép-magyarországi régió kisebb mértékben lassult, mint az ország többi része. A 2009. évi recesszió paradox módon a felzárkózást némileg javította, tekintettel arra, hogy a fejlett régiókban erőteljesebb volt a visszaesés hatása. Ezzel együtt továbbra is igaz az az állítás, hogy az elmúlt tíz év trendjét tekintve a növekedési olló a közép-magyarországi és a többi régió között tovább nyílt, és az alföldi régiók esetében a felzárkózás alig indult meg.

Az egy főre jutó GDP mutatók hasonló képről árulkodnak. Míg 1998-ban az egy főre jutó GDP az országos átlag százalékában a Közép-Magyarországi régióban 147,8% volt, 2008-ban 165,9%-ra emelkedett. A sereghajtó továbbra is az Észak-Alföldi és az Észak-Magyarországi régiók, ahol az egy főre jutó GDP 1998-ban az országos átlag 67%-a körül mozgott, míg 2008-ban még ennél is alacsonyabb szintre 61%, illetve 62,5%-ra esett vissza.

A foglalkoztatási adatokat vizsgálva, hasonló képet kaphatunk. Az, hogy a foglalkoztatottak nagy része – mintegy egyharmada, s lassan növekvő trendet mutatva – a közép-magyarországi régióban található, nem meglepő, viszont, hogy nagyon kicsi mozgásoktól eltekintve ezek az arányok tartják magukat, megerősíti a GDP területi eloszlásánál alkotott képet.

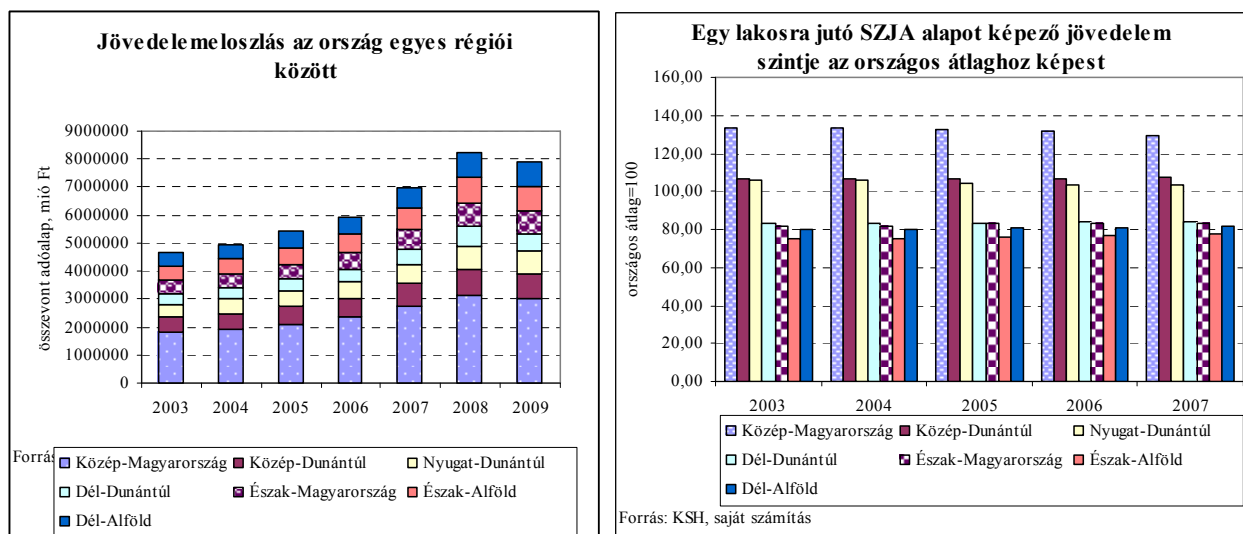

Az aktivitási arány, illetve a munkanélküliség területi különbségei is arra engednek következtetni, hogy nagy változás az elkövetkezendő időkben sem várható. A munkanélküliségi mutatók – enyhén emelkedő tendenciával – továbbra is a rendszerváltás két legnagyobb vesztesének tekinthető észak-alföldi és észak-magyarországi régiókban a legmagasabbak, jóval az országos átlag felett mozogva, míg a Dél-Alföldi és a Dél-Dunántúli, régiók esetében a korábban magas munkanélküliség ugyan tovább nőtt, de alakulása jelenleg belesimul az országos trendbe. Az aktivitási arány vonatkozásában ennek az ellenkezője mondható el: az aktivitás ezekben a régiókban az elmúlt tíz év során mindig jóval elmaradt az országos átlagtól. A demográfiai folyamatok csak megerősítik ezeket a területi különbségeket: a népesség fogyás, az eltartottsági ráta ezekben a régiókban kedvezőtlenebbül alakul, mint az ország észak-nyugati, illetve középső régióiban. A munkanélküliségi adatok 2008-2009. évi alakulása jelzi a válság munkaerő-piaci hatásait: a munkanélküliség – kivétel nélkül – minden régióban emelkedett, miközben a foglalkoztatottak száma csökkent. Országosan a 2010 elejéig folyamatosan és gyorsan növekedő munkanélküliség 2010 első negyedévére megállt, a foglalkoztatási ráta lassú emelkedése és a munkanélküliség további növekedésének megtorpanása jellemezte a tavaszi

hónapoktól a munkaerőpiacot. A gazdasági folyamatok alakulását tükröző versenyszférában is azt látjuk, hogy a létszámcsökkenés lényegében megállt, a tényleges munkaerő-piaci fordulat azonban még várat magára, a foglalkoztatott létszám bővülésének a fő forrása változatlanul a kormányzati intézkedéseknek (közmunka programoknak) köszönhető.

2.2. Területi jövedelmi különbségek

A fentiekből következően a *jövedelmi viszonyok* is hasonló trendet mutatnak. A jövedelmek regionális alakulására vonatkozóan az APEH SZJA bevallások alapján képzett adatainak regionális aggregált formáját vettük alapul. A jövedelemtömeg regionális eloszlása erősen korrelál a foglalkoztatottsági mutatók regionális jellemzőivel. Az adatok jól mutatják, hogy 2003-2008 időszakban a jövedelmek mindenütt nőttek, de a Közép-Magyarországi régióban ez erőteljesebb volt, s az itt koncentrálódó – nyomon követhető – jövedelemarány a vizsgált időszakban valamelyest tovább nőtt. Nagyon csekély pozitív elmozdulás volt megfigyelhető a legszegényebb régiók esetében³. A recesszió hatásai a 2009. évi jövedelemalakulásban megmutatkoznak: míg a jövedelmek regionális eloszlása gyakorlatilag nem változott, addig a jövedelmek szintje minden régióban csökkent. A csökkenés a legnagyobb mértékű a Közép-Dunántúli régióban volt, ahol a feldolgozóipari tevékenység a legjelentősebb, s a legcsekélyebb – az egyébként legszegényebbként nyilvántartott – Észak-Alföldi régióban, ahol a jövedelmek egyébként is az országos átlag alatt mozognak.

Az egy lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem szintje (11 táblázat) szintén azt erősíti meg, hogy a legnagyobb jövedelem- és megtakarítási potenciál a Közép-Magyarországi, a Közép-Dunántúli és a Nyugat-Magyarországi régióban található. Ugyanakkor, érdemes figyelembe venni, hogy a válság hatására visszaeső ipari termelés elsősorban a két dunántúli régióban éreztette hatását mind a foglalkoztatás, mind pedig a jövedelmek terén.

Ha az országos szintű megtakarítási volumen regionális megoszlását kívánjuk megbecsülni, akkor célszerű a jövedelem-eloszlás arányaiból kiindulni. Ezt a mutatót lehet a foglalkoztatás

³ Megjegyzendő, hogy az APEH adatok szerkezetében 2008 óta némi változás következett be. Korábban a kiemelt adózókra vonatkozó adatokat külön kezelték, a 2008. évi adatokban viszont már a rá lett osztva a regionális adatokra. A Közép-Magyarországi Régió 2008. évi erőteljesebb aránynövekedése mögött ez a módszertani probléma is meghúzódhat, az előző évek trendje azonban jelzi, hogy alapvető változás nem következett be az arányokban.

változásával, illetve a feketegazdaság becsült súlyát jellemző mutatóval korrigálni. Míg 2008 még „viszonylag jó” év volt, a válság mérhető hatásai az éves adatokban még nem jelentkeztek, addig a 2009. évi adatok már egyértelműen jelzik a válság regionális szinten jelentkező hatásait. A reálkeresetek 2009-re várt visszaesése minden régiót elért s a reálkeresetek csökkenése és a foglalkoztatási problémák erősebben jelentkeztek azokban a régiókban, ahol az eddigi relatíve jobb helyzet az elsősorban az exportra termelő üzemek markáns jelenléte magyarázza.

9. táblázat: A foglalkoztatottak számának változása az egyes régiókban

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Közép-Magyarország	100,4	101,0	101,3	101,7	101,0	100,2	100,6	99,8	99,4
Közép-Dunántúl	101,1	101,2	104,2	95,7	100,9	101,5	100,1	98,4	94,7
Nyugat-Dunántúl	99,7	101,5	97,6	99,7	100,2	100,6	101,4	97,9	96,2
Dél-Dunántúl	98,6	98,7	102,7	98,0	100,8	99,4	95,4	100,1	100,7
Észak-Magyarország	99,8	100,3	101,6	98,6	97,1	101,0	100,4	96,7	96,7
Észak-Alföld	101,4	99,2	104,3	98,0	98,8	102,3	98,5	98,4	95,3
Dél-Alföld	100,4	97,2	97,7	100,7	99,8	100,6	100,9	98,8	97,1
Ország összesen	100,3	100,1	101,3	99,5	100,0	100,7	99,9	98,8	97,5

Forrás: KSH

10. táblázat: Jövedelem-megoszlás Magyarország különböző régiói között
(Aggregált APEH adatok: Magánszemélyek összevonás alá eső jövedelme (millió Ft) alapján képzett mutatók)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Közép-Magyarország	32,5	32,6	32,9	33,5	34,1	35,5	36,2
Közép-Dunántúl	10,0	10,0	9,9	9,4	9,9	11,5	11,0
Nyugat-Dunántúl	8,8	8,8	8,7	8,4	8,6	9,9	9,6
Dél-Dunántúl	7,0	6,9	6,8	6,7	6,9	7,9	7,6
Észak-Magyarország	8,2	8,2	8,2	8,2	8,4	10,1	9,5
Észak-Alföld	9,4	9,3	9,4	9,4	9,7	11,5	10,9
Dél-Alföld	8,9	8,8	8,8	8,9	9,2	10,6	10,0
KAIG	15,2	15,4	15,3	15,5	13,2	3,0	5,1
ország (KAIG nélkül)	84,8	84,6	84,7	84,5	86,8	97,0	94,9
ország (KAIG-al)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100

Forrás: APEH (KAIG=Kiemelt Adózók Igazgatóságának adatai)

11. táblázat: Az 1 lakosra jutó, SZJA alapot képező jövedelem régióként, az országos átlag százalékában

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Közép-Magyaró.	134,47	133,72	133,50	132,14	131,69	129,31	133,75	133,13
Közép-Dunántúl	104,79	106,31	106,63	106,60	106,57	107,70	106,41	103,61
Nyugat-Dunántúl	108,01	105,99	106,18	104,39	103,75	103,48	100,54	100,00
Dél-Dunántúl	83,33	83,25	82,84	83,25	83,73	84,11	82,79	83,74
Észak-Magyaró.	82,03	81,47	81,60	82,93	83,00	82,97	80,49	80,67
Észak-Alföld	75,47	75,06	74,87	75,87	76,42	77,28	74,65	76,00
Dél-Alföld	77,53	80,13	80,03	80,72	80,89	81,84	78,87	79,36
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

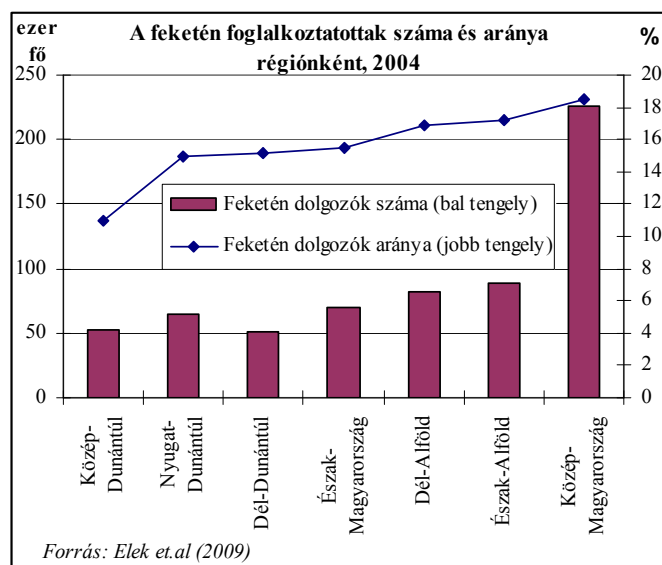
Forrás: KSH, APEH saját számítás

2.3. A jövedelemeltitkolás becsült területi különbségei

Az eddigiekben az APEH és a KSH hivatalos jövedelmi statisztikáiból indultunk ki a területi jövedelmi különbségek megállapításában. Figyelembe kell azonban venni, hogy a hivatalos jövedelmi statisztikák – a feketemunka viszonylag magas aránya miatt – nem teljes mértékben fedik le a tényleges jövedelmeket. Ez azért különösen fontos, mivel a becslések a feketemunka – és az abból származó jövedelem – arányát 25% körüli mértékre becsülik, tehát ez a tényező jelentős mértékben eltérítheti a kimutatott jövedelmi arányokat.

Elek et.al (2009) a KSH munkaerő-felmérésen alapuló, illetve az ONyF (és OEP) mikroszintű adminisztratív adatbázisából vett mintája adatainak az összevetéséből végzett számításokat a feketegazdaság regionális kiterjedtségéről. Ebben a munkaerő-felvétel (LFS: Labor Force Survey) adatait tekintette a teljes (fekete és bejelentett) foglalkoztatás mérőszámának, az ONyF-OEP adatait pedig a bejelentett foglalkoztatásnak.

A két felvétel összehasonlításából nem csak nemzetgazdasági, hanem regionális szintű adóelkerülést is mértek. Eredményeik szerint a feketemunka legmagasabb az ország középső területén, és az átlagnál magasabb az Alföldön. (Elek et. al, 2009, p. 94). Az összes feketén foglalkoztatott több mint egyharmadát Közép-Magyarország, több mint 60%-át pedig a középső régió és az Alföld együttesen adják. Mindazonáltal, mint megjegyzik, a közép-magyarországi becslést felfelé torzíthatja, hogy az ONyF adatokban az állandó lakóhely, míg a munkaerő-felmérés adataiban az ideiglenes lakóhely szerepel, így a több munka-lehetőséget kínáló régiókba frissen beköltözött munkaerő még nem jelenik meg bejelentett foglalkoztatottként.

Az ország többi régióinál (ahol a feketemunka aránya 4-7% között ingadozik) lényegesen magasabb közép-magyarországi feketemunka aránya (majdnem 18%) azt implikálja, hogy az amúgy is magasabb közép-magyarországi jövedelmeket még kissé felfelé kell korrigálni. Az ily módon számított adatokat tartalmazza a 8. táblázat.

Tekintettel arra, hogy a feketemunka arányának becslésére nem áll újabb kutatási adat rendelkezésre, a jelen tanulmány keretében a korábbi arányokat figyelembe véve korrigáltuk a 2009. évi APEH jövedelmi adatokat. Ahogy a 12. táblázat adatai is mutatják, az alapvető arányok nem változtak. A korrigált jövedelem-arány a Közép-Magyarországi régió esetében valamivel magasabb lehet, mint korábban, de a régiók sorrendje alapvetően megmaradt. Az adatok alapján szembeötlő, hogy az adófizetők száma csökkent 2007-hez képest.

12. táblázat: Az 1 lakosra jutó, SZJA alapot képező, az eltitkolt jövedelemmel korrigált jövedelem régióként, az országos átlag százalékában, 2009

	Szja-köteles jöv. tömeg mió ft	Megoszlás	Adófizetők száma ezer fő	1 adófizetőre jutó éves jöv. ezer ft	Feketén dolgozók aránya	Jövedelem- szerzők korr. száma ezer fő	Korr. jövedelem tömeg (mió Ft)	Korr. megoszlás
Közép- Magyarország	3 001 666	38,11	1 094	2 743,75	18,5	1 342	3 683 026	39,07
Közép- Dunántúl	915 548	11,62	423	2 164,42	11,0	475	1 028 706	10,91
Nyugat- Dunántúl	793 206	10,07	375	2 115,22	14,9	441	932 087	9,89
Dél-Dunántúl	633 933	8,05	313	2 025,35	15,2	369	747 563	7,93
Észak- Magyarország	791 721	10,05	381	2 078,01	15,5	451	936 948	9,94
Észak-Alföld	908 947	11,54	460	1 975,97	17,2	556	1 097 762	11,65
Dél-Alföld	831 175	10,55	419	1 983,71	16,9	504	1 000 211	10,61
Összesen	7 876 196*	100,00	3 593	2 192,09	15,6	4 257	9 426 301	100,00

Forrás: APEH, saját számítás és becslés, * KAIG nélkül

2.4. A számított regionális jövedelmi adatok alapján készített regionális megtakarítási becslés

Az 1.3. fejezet 8. táblázatában közölt becsült megtakarítási adatok régiókra való szétosztásához támpontként a 10. táblázatban bemutatott, a feketegazdasággal korrigált jövedelmi különbségek adatait használjuk.⁴

A 13. táblázatban a háztartások *pénzügyi eszközeinek* várható alakulásáról készített becslés (8. táblázat), valamint a háztartások *jövedelmeinek*, a feketegazdasággal korrigált regionális eltéréseiről rendelkezésre álló adatok (12. táblázat) kombinációjával készítettünk becslést az egyes pénzügyi eszközök regionális eloszlásáról. A táblázat azt mutatja, hogy hogyan oszlik meg a háztartások megtakarítása az egyes pénzügyi eszközökben a régiók között, ha kizárólag a jövedelmi viszonyokat vesszük alapul. A 13. táblázat tehát a regionális jövedelmi eltérések alapján számított megtakarításokat *mechanikusan* osztja el az egyes pénzügyi eszközök szerint, azaz azt feltételezi, hogy a megtakarítások *szerkezete* minden régióban azonos.

⁴ A korábbiakban használt Tárki Háztartás Monitor adatfelvételének a háztartási megtakarítások regionális szerkezetére vonatkozó adatait a jelen elemzés keretében nem tudjuk használni. Az adatfelvétel két évente készül, s feltételezhetően a 2009. évi folyamatok, a jövedelmek tavalyi visszaesése, illetve a háztartások egy részét terhelő devizafinanszírozású lakáshitelek törlesztési kötelezettsége változásokat indított el a megtakarítási szokások terén, így egy régebbi empirikus adatfelvétel tapasztalataira nem tudunk támaszkodni.

13. táblázat: A becsült megtakarítási formák szétosztása 2009-12-ben a régiók között a feketegazdasággal korrigált nettó jövedelem-különbségek (12. táblázat) alapján, Md ft

	2009					
	Folyószámla	Egyéb betét	Értékpapír	Bizt. díjart. és egyéb*	Készpénz	Összesen
Közép-Magyarország	0	149	-39	221	-16	315
Közép-Dunántúl	0	42	-11	62	-5	88
Nyugat-Dunántúl	0	38	-10	56	-4	80
Dél-Dunántúl	0	30	-8	45	-3	64
Észak-Magyarország	0	38	-10	56	-4	80
Észak-Alföld	0	45	-12	66	-5	94
Dél-Alföld	0	41	-11	60	-4	85
Összesen	0	382	-100	565	-42	805
	2010					
	Folyószámla	Egyéb betét	Értékpapír	Bizt. díjart. és egyéb*	Készpénz	Összesen
Közép-Magyarország	125	-100	215	180	80	500
Közép-Dunántúl	35	-28	60	50	21	140
Nyugat-Dunántúl	32	-25	54	46	20	127
Dél-Dunántúl	25	-20	44	37	16	102
Észak-Magyarország	32	-25	55	46	20	127
Észak-Alföld	37	-30	64	54	24	149
Dél-Alföld	34	-27	58	49	22	136
Összesen	320	-256	550	461	205	1280
	2011					
	Folyószámla	Egyéb betét	Értékpapír	Bizt. díjart. és egyéb*	Készpénz	Összesen
Közép-Magyarország	143	52	279	91	84	649
Közép-Dunántúl	40	15	78	25	24	181
Nyugat-Dunántúl	36	13	71	23	21	164
Dél-Dunántúl	29	11	57	18	17	133
Észak-Magyarország	36	13	71	23	21	165
Észak-Alföld	43	15	83	27	25	193
Dél-Alföld	39	14	76	25	23	176
Összesen	365	133	714	232	216	1660
	2012					
	Folyószámla	Egyéb betét	Értékpapír	Bizt. díjart. és egyéb*	Készpénz	Összesen
Közép-Magyarország	146	105	315	162	81	809
Közép-Dunántúl	41	29	88	45	23	226
Nyugat-Dunántúl	37	27	80	41	20	205
Dél-Dunántúl	30	21	64	33	16	164
Észak-Magyarország	37	27	80	41	21	206
Észak-Alföld	43	31	94	48	24	241
Dél-Alföld	40	29	86	44	22	220
Összesen	373	269	807	414	207	2070

Forrás: KSH és az MNB alapján saját becslés

*: Az „egyéb” a háztartások által nyújtott (elenyésző értékű) hiteleket, illetőleg az ún. egyéb követeléseket foglalja magában – ez utóbbi lényegében technikai jellegű tétel.